Голові спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
доктору психологічних наук, професору
Олені Іванівні БОНДАРЧУК

РЕЦЕНЗІЯ
доктора психологічних наук, професора,
професора кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
БАЛАХТАР Валентини Візіторівни
на дисертаційне дослідження ЄФІМОВОЇ Анни Григорівни
«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ»,
поданого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія

Ступінь актуальності обраної теми. Повномасштабна війна спричинила безпрецедентні масштаби внутрішнього та зовнішнього переміщення населення, що суттєво вплинуло на психологічний стан, соціальні зв'язки та здатність до інтеграції в нове середовище. Вимушена міграція зумовлена втратою домівки, роботи, соціального оточення та звичного способу життя, що створює ризики розвитку стресових, тривожних і депресивних станів, травматичних переживань, невизначеністю майбутнього, а також ускладнює процеси адаптації, що потребує інтеграції в нові соціальні й культурні системи при збереженні власно ідентичності Тому дослідження феномену соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції в умовах війни є вельми актуальним кроком до збереження психологічного благополуччя та зміцнення соціальної згуртованості українців у нових умовах.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. Аналіз наукових джерел з проблеми адаптації до уможливив обґрунтувати системно-інтерсуб'єктний підхід до змісту, динаміки, чинників та оптимізації процесу соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції. й

Запропонований підхід, підтверджений експериментально, має вагоме теоретичне та практичне значення для розвитку психології міграції.

Авторка здійснила комплексний аналіз соціально-психологічних механізмів адаптації вимушених переселенців із використанням міждисциплінарного підходу, що поєднує психологічні, соціологічні та культурологічні аспекти. Особливу увагу приділено ролі особистісних ресурсів у процесі соціальної інтеграції та формуванні стратегій виживання в новому соціокультурному середовищі. Розроблено класифікацію адаптаційних моделей, що ґрунтується на внутрішніх особистісних характеристиках українців у воєнний час.

Отримані результати не лише поглиблюють теоретичне розуміння феномену вимушеної міграції, а й слугують науково обґрунтованою основою для розробки практичних рекомендацій психологам, соціальним працівникам та представникам державних інституцій, спрямованих на підтримку процесу адаптації переселенців.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій. Дисертаційне дослідження спирається на глибокий аналіз зарубіжних та вітчизняних наукових праць та емпіричних даних, що підтверджує достовірність зроблених висновків. Використані методи дослідження є валідними, що забезпечує об’єктивність та надійність отриманих результатів.

Вступ містить відомості про актуальність і стан розроблення проблеми, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; визначено наукову новизну, практичну значущість отриманих результатів і представлено дані про апробацію результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі «Наукові засади дослідження соціально-психологічної адаптації особистості» представлено теоретичний аналіз проблеми психологічної адаптації особистості до умов нового соціального середовища. Розкривається психологічна природа соціально-психологічної адаптації особистості: зміст, структура, рівні, чинники. Розроблена та обґрунтована

системно-інтерсуб'єктна сутність соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів та їх психологічна характеристика.

У другому розділі «Організація та результати емпіричного дослідження соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції в умовах війни» висвітлено концептуальні та методологічні засади емпіричного дослідження психологічних особливостей соціально–психологічної адаптації українців до вимушеної міграції в умовах війни. Виявлено та емпірично доведене значення суб'єктності для соціально–психологічної адаптації українців до вимушеної міграції в умовах війни та вибір методичного інструментарію емпіричного дослідження. Виявлено та емпірично доведене, що активна модель адаптації, що властива українцям – добровільним мігрантам забезпечується такими психологічними властивостями як ресурсність, суб'єктність, психологічне благополуччя та здатність до інтерсуб'єктної взаємодії. Для пасивної моделі адаптації, що властива українцям – вимушеним мігрантам через війну в Україні, характерна невираженість вищезазначених чинників. Через низьку толерантність до невизначеності такі українці схильні до депресивних станів, спонтанної агресивності та відрізняються більшим за середній рівнем емоційної лабільності. Тобто вираженими чинниками властивої їм пасивної моделі адаптації є недостатня емоційна саморегуляція, недостатній рівень здатності виявляти та управляти власними психологічними ресурсами та пасивність.

Третій розділ «Методика оптимізації соціально-психологічної адаптації українців до міграції в умовах війни» присвячено обґрунтуванню моделі оптимізації соціально–психологічної адаптації українців – вимушених мігрантів. Представлено та обґрунтовано методологію психологічного супроводу соціально–психологічної адаптації українців до міграції під час війни. Представлено програму тренінгу соціально–психологічної адаптації мігрантів. Викладені емпіричні результати апробації розробленої програми.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації А.Г. Єфімової, характеризуються високим ступенем обґрунтованості**.** Здобувачка

майстерно поєднала різні теоретичні підходи та концепції, що дозволило їй вибудувати цілісну авторську концепцію соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів. Зокрема, А.Г. Єфімова продемонструвала глибоке розуміння методологічних засад дослідження. Результати дослідження базуються на ґрунтовному теоретичному аналізі та емпіричних даних, що надає їм наукової валідності. Запропонована програма оптимізації соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції є чітко структурованою, методологічно обґрунтованою та має потенціал для практичного застосування не тільки у психологічній роботі з вимушеними мігрантами, але й іншими категоріями адаптантів.

Повнота викладення результатів в опублікованих працях. Авторка активно презентувала свої наукові знахідки у спеціалізованих виданнях категорії Б та на конференціях, що вказує на належний рівень апробації дослідження. Зокрема, опублікувала статтю у іноземному виданні, що включене до міжнародної наукометричної бази Web of Science.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Результати дисертаційного дослідження А.Г. Єфімової та методологічний підхід відповідають вимогам академічної доброчесності. Робота не містить ознак плагіату, використані джерела ретельно опрацьовані та належним чином цитовані.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри високу якість проведеного дослідження, окремі питання можуть бути доповнені в майбутніх роботах.

1. Вважаємо доречним, глибше розглянути вплив міжкультурної взаємодії на довгострокову адаптацію українців до вимушеної міграції в умовах війни.

2. Доцільним було б обґрунтувати вибір саме 5-сесійної структури програми та її оптимальної тривалості, оскільки ефективність формування внутрішньоособистісних чинників соціально-психологічної адаптації до міграції може залежати від індивідуальних темпів особистісних змін.

3. Потребує дослідження стійкість отриманих ефектів програми та можливості їх довгострокового збереження без подальшого психологічного супроводу.

Наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного наукового дослідження.

Висновок. Дисертаційне дослідження Єфімової Анни Григорівни на тему «Особливості соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції в умовах війни» виконано на належному науковому рівні, за змістом і рівнем відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, є цілісним, самостійним дослідженням, що характеризується науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія..

Рецензент
Докторка психологічних наук, професорка,
професорка кафедри психології та особистісного розвитку
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» **В.В. Балахтар**